

BESNİ'NİN YERLEŞİMİ VE FONKSİYONEL ÖZELLİKLERİ

SETTLEMENT AND FUNCTIONAL CHARACTERISTICS OF BESNİ

Yard. Doç. Dr. Ekrem DEMİR*

Özet

Adıyaman şehrinin 41 km batısında yer alan Besni, doğu sınırı boyunca Fırat Nehri'nin kolu olan Göksu Çayı uzanır. Yüzölçümü 1327 km², Rakımı ise 1050 metredir. Kent düz ve Yumru Tepesinin yamacında kurulmuştur. Daha önce 5 km. güneyindeki Besni Kalesi'nin etrafına uzanan Ber Deresinin iki tarafında kurulu olan Kent yeri gelişmeye müsait olmadığından ve kışın derenin suyunun yükselerek meskenlerin su altında kalması üzerine 1958-1965 yılları arasında yer değiştirerek şimdiki yerine taşınmıştır. Kentin güneybatısının bir kısmı ormanlık ve kayalık alanlarla kaplı olup, üzüm bağları ile Antep fıstığı yaygındır. Güneyde kalan kesimde arazi düz verimli ve hafif engebelidir. Turizm bakımından oldukça zengindir. Besni Kalesi, Eski Besni Ören Yeri, Kurşunlu Camii, Sofraz Anıtları ve Dikilitaş gibi.

Anahtar Kelime: Yerleşimi, Nüfusu, Fonksiyonel Özellikleri.

Abstract

Besni is at 41 km. in the west of Adıyaman, in the east border there is a branch of Eurphrates named Göksu. Surface area is 1327 km², altitude is 1050 meters. The district is settled in the plain and the side of Yumru Hill. In the past this district was around the Besni Castle near of Ber brook. During 1958-1965 this district went in the former place because the brook is overflowing. A big part of the west-south of the district is woodland and rocky place, vineyard and Antep peanut is widespread. In the south part of the land there is a productive and uneven plain. Besni has many important historical places such as Besni Castle, Old Besni Ruin, Kurşunlu Mosque, Sofraz Monuments and Dikilitaş.

Key Word: Settlement, Population, Functional Characteristics.

Giriş

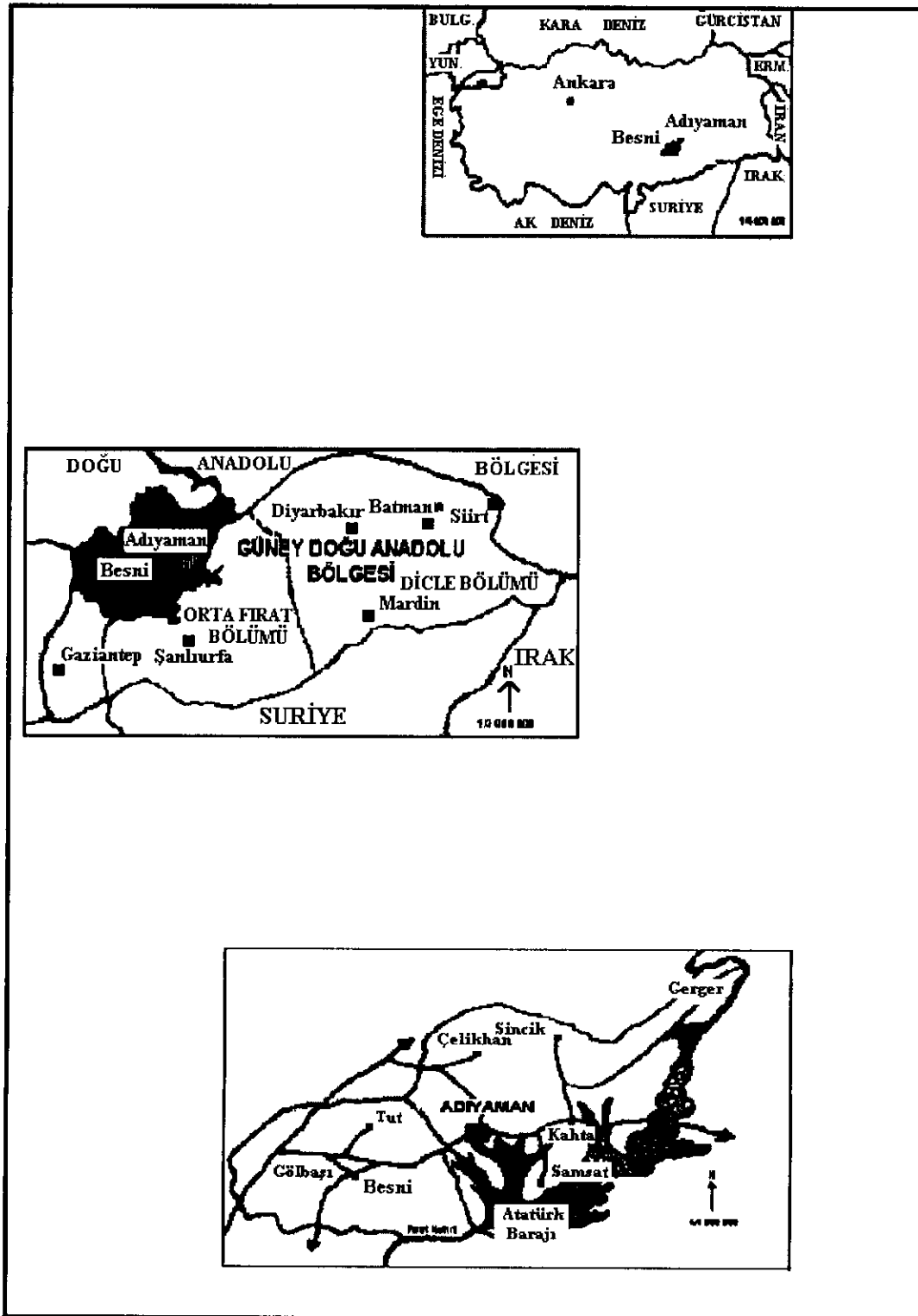
Bu araştırmada, kuruluşundan günümüze Besni'nin yerleşim yeri ile bugünkü fonksiyonel özellikleri ele alınmıştır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan Besni kenti, Adıyaman iline bağlı bir ilçe merkezidir. Tarihi bir değere sahip olan Besni, medeniyetlerin doğuş yeri olan Mezopotamya'ya yakınlığı nedeniyle tarihi süreci içinde sayısız medeniyetler yaşamıştır.

22 Ekim 2000 tarihinde yapılan nüfus sayımına göre 36.123, Çakırhöyük, Suvarlı, Şambayat, Kesmetepe, Eski köy Sarıyaprak, Köseceli, Üçgöz Belediyeleri ve köyler dahil Besni'nin genel toplam nüfusu 108.667 olup, yüzölçümü de 1327 km².

Besni İlçesi 37°-49' doğu boylamı ile 37°-43' kuzey enlemi üzerinde yer alır. Rakımı 1050 metredir. İlçede Göksu, Akdere, Tavaş, Çövenek, Sofraz ve Değirmen çayları bulunmakta olup, ilçenin etrafını ise Geyik, Guz, Pohin Kocadağ ve Kızıldağ bulunmaktadır. Ku-

* Gaziantep Üniversitesi, Adıyaman Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü.

zeyinde ise Tut ilçe olması dolayısıyla Güneydoğu Toroslar bu ilçenin sınırları içersinden kalması nedeniyle kuzeyinde dağ bulunmamaktadır. Toprağında ise Antep Fıstığı ile Üzüm çok iyi olmaktadır. Bunun yanında Buğday, Arpa, Kırmızı Mercimek ve Nohut ekilmektedir.

Harita 1: Araştırma Sahasının Lokasyon Haritası

Map 1: The location map of research fields

BESNİ'NİN YERLEŞİM YERİ

İlkçağlarda toplumların yaşama düzenlerini hatırlayacak olursak, kendilerini düşmanlardan korumak için, emniyetli ve muhafazalı yerleri seçtiklerini görürüz. Özellikle küçük topluluklar halinde yaşayan insanlar; yüksek ve yalçın kayalıklardan oydukları mağaralara yerleşip, saldırı ihtimallerinden uzak, rahat bir hayat yolunu tercih etmişlerdir. Bu yerler özellikle su kenarlarına yakın oluşlarıyla da dikkat çekmişlerdir.

Aynı şartları Değirmen Çayı (Su Gözü), Eski Besni'nin doğal yapısında da görürüz. Hem Değirmen Çayı alanı, hem de Eski Besni'nin konumu tabii kaleler gibi, savunmaya son derece elverişli yerlerdir. Sığ ve kuytu yapısı, dışarıdan gelen saldırılara karşı tabii bir siper durumundadır. Dış dünyaya açılan dar geçitler, az bir kuvvetle dâhi tutularak, çok büyük taarruzlara karşı koymuşlardır. Besni tarihinde bunun çok canlı ve çok çarpıcı misalleri vardır. Hatta, Timur'un Besni'yi işgaline 290 sivilin karşı koyarak, günlerce koskoca kuvveti oyalamaları dillere destan olmuştur.

Öyle ki, o sırada Maraş'ta bulunan Timur'a, Besni'nin hala düşmediği haberi ulaşınca Aksak Timur; çadırdaki komutanlarına dönüp, şöyle haykırdığı rivayet edilir: "Kedi küçük ama, ruhu büyümüş meğer. Çabuk ola, tez haber ulaş. . . Bizi on beş büyük gün oyalayan o yeri yığın!" Maalesef yağmalanmış ve yıkılmıştır.

Birkaç istilâ hariç, Besni; tabii kayaları ve muntazam coğrafi yapısı ile tarihi boyunca, düşmanlara karşı hep kendini koruya gelmiştir. Bu örnekler, yerleşim yeri olarak Eski Besni'nin neden tercih edildiğini açıkça ortaya koyar. Tabii ki; buna eski devirlerde muhteşem bir ormanlık oluşunu da eklemek lazımdır.

ADININ DOĞUŞU

Günümüze kadar Besni, çeşitli adlarla tarihe geçmiştir. Tevârih-i Emeviye, Besni'nin adından "Hasen" diye bahse eder. Hasen, Arapça, "güzel" demektir. Süryanilerce "Bathesna" olarak adlandırılmış olup, "Bet" yer, "Hesna" güzel anlamı taşır.

Besni'nin eski adı Farsça "Behiştî"dir. Bu da "bulunmaz yer" anlamına gelir. Çünkü Besni'nin Müslüman oluşundan sonra Arap kültürü, hayata geçmeye başlamıştı. Bununla beraber ismin de Farsça ifade edilmesi çok mantıklıdır.

Behiştî, 1350 yılına girildiğinde "Binsi" olarak şekil bulur. Buda Kutluğ Oğlu Kara Osman Bey tarafından kurulan Akkoyunlu devleti, Kafkasya'dan İran ve Fırat dolaylarına iner. Bunun içinde Avşarlar, bugünkü Besni ve Keysun Ovasına yerleşir.

Kafkasya'dan dört yerleşim yerinin şu anda bile Bitsi, Besene, Besna, Binsi ve Bisi adlarında olduğu tespit edilmiştir. Bu isimler genel manada "varlıklı yurt, bereketli topraklar" veya "güzel yer" anlamına yakın bir manaya gelir.

Avşar Türkleri'nin tekrar geldikleri yörelere dönerek, Besni adını da beraberinde götürmüş olmalarıdır. Buna Evliya Çelebi'de değinmiştir. Ayrıca Arnavutluk'tan bir ilçenin adı da Besni'dir. Bu ismi de Besnili bir akıncı beyinin götürdüğü rivayet edilir.

TARİHTE BESNİ

Besni, Doğu Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden birisidir. İlçe sınırları içerisinde bulunan Değirmen Çayı mağaraları, Elder mağaraları, Besni Kalesi ve civar kayalıklara açılan mağara tipindeki oyuklar; araştırmacıları M.Ö. 4000 yılına kadar götürmektedir. Özellikle Su Gözü civarındaki mağaralar, savunmaya son derece elverişli yerlerdir. Buralardaki sütunlar, balkonlar, aynı bölmeler, su kuyuları, yerleşik yaşamın canlı kalıntıları olarak değerlendiril-

lır. Yapılan kazılarda bulunan çömlek ve yontulmuş taş, heykel, duvarlardaki resimler, oldukça ileri bir uygarlık döneminin ürünleri olarak değerlendirilmektedir.

Besni civarında bugün bir kısmı tamamen yıkılmış durumdaki mağaraların sayısı yüz kadardır.

İlçenin tarihine ilişkin yazılı bilgiler, M.Ö. 3000 yılında başlamaktadır. Belgelerde Besni civarından açıkça söz edildiği halde, Besni için herhangi bir ad bulunmamıştır. Yazılarda, Orta Kargamış'ın kuzeyinden yukarıya doğru, Orta Fırat'la, Toroslar arasındaki bölgeden söz edilmektedir. Bölgeye önceleri Kummuh, daha sonra da Kommagane denildiği anlaşılmaktadır.

Antakya Ovası'nda M.Ö.1725-1650 yılları arasında kurulmuş olan Alalah ve M.Ö.1850-1750 tarihleri arasındaki Orta Fırat'ta yaşamış olan Mari Devletleri'nin yazıtları da, bu döneme ait kısa bilgiler vermektedir. Bütün bunlar, Besni tarihinin "Karanlık Çağ"a uzandığını gösteren önemli tespitlerdir.

İLK YERLEŞME

Tarihin ilk dönemlerinden itibaren önemli yerleşim alanlarından biri olan Besni(Behisni), İslâmiyet'in yayıldığı yıllardan sonra Arap kuvvetlerinin akınlarına maruz kalmıştır¹.

Foto 1: Değirmen Çayı Vadisi ile Mağaralarından Bir Görünüm.

Photo 1: A view of mill stream valley and caves.

Besni'de ilk yerleşilen yerlerin Besni Kalesi civarı ve Değirmen Çayı yöresiydi. Bugünkü Değirmen Çayı ve Besni Kalesi civarındaki mağaralara ilk yerleşenlerin "Karanlık Devir"de ortaya çıktıklarını ve M.Ö.4000-3500 yıllarında izlerine rastlanılmıştır.

İlkel hayat şartları içindeki o insanların, Mezopotamya ve Fırat vadisi bölgelerinden gelip, düşmanlarından korunmak için savunmalı bir yer olan "Değirmen Çayı" kayalıklarını seçmeleri de mantığa yakın en kuvvetli bir kanaattir.

¹ Mükrimin Halil Yınanç, "Behisni", IA, II/570-571.

M.Ö. 4000 yıllarında Mezopotamya ve Fırat vadisinde, hatta Antakya ovasında yaşayan toplulukların yerleşim düzenleri incelendiğinde, Besni'ye ilk yerleşenlerin bu insanlardan kopup gelmeleri muhtemeldir. Mezopotamya'da yaşayan Sümerler veya daha çok dağ ve bozkırları tercih eden atlı kavim "Akadlar" olabileceği kanaati fazladır. Özellikle doğudan gelen göçlerin baskısından kaçan insanlar, o devrin bir özelliği olarak mağaralara gizlenip canlarını kurtarmak için çeşitli metotlar geliştirmişlerdir.

Sümerler, siteler halinde yaşayan bir topluluk olduğu için, onların gelip mağaralara gizlenmeleri ve dar bir hayat seçmeleri zordur. Ama Akadlar açısından bu daha kolay olacaktır. Çünkü Akadlar yaylaların, dağların ve kuytu bölgelerin insanlarıdır. Göçlerin baskısından kaçıp, Besni civarına gizlenmişlerdir.

Besni'nin Müslümanlarca fethi, Hz. Ömer zamanına rastlar. VII. asrın ortalarından itibaren İslâm hakimiyetine giren bölge, VIII. asırda Bizans-İslâm devletlerinin sınır bölgesini teşkil etmiştir. Bu nedenle de çatışma alanı olan bölgedeki yerleşim birimleri tahrip olmuştur². Fetih hareketlerinin en önemlisi Emevi Halifesi Muaviye zamanında (670) yapılmış olup Adıyaman, Samsat, Besni ve çevresi hakimiyet altına alınmıştır³

1071 Malazgirt zaferini takib eden tarihlerden sonra da Türklerin yoğun bir şekilde yerleştiği bölgelerden biri olmuştur⁴. 1084'de Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın emirlerinden olan Emir Buldacı tarafından fethedildi⁵.

Besni'de Yaşayan Uygarlıklar

- Hititler Dönemi (M.Ö.1750-712)
- Hurri ve Mitanni Dönemi (M.Ö.1340-1000)
- Babiler Dönemi (M.Ö.1550-590)
- Urartular Dönemi (M.Ö.1200-735)
- Kummuh Krallığı Dönemi (M.Ö. 1000-708)
- Asur Krallığı Dönemi (M.Ö.708-605)
- Helenistik (Yunan) Dönemi (M.Ö.333-323)
- Selökid Krallığı Dönemi (M.Ö. 305-69)
- Kommagane Krallığı Dönemi (M.Ö. 69-M.S.72)
- Romalılar Dönemi (72-395)
- Sasani Dönemi (256-651)
- Emeviler Dönemi (670-758)
- Abbasiler Dönemi (758-958)
- Selçuklular Dönemi (1006-1240)
- Memlükler ve Dulkadiroğulları Dönemi (1243-1516)
- Osmanlı Dönemi

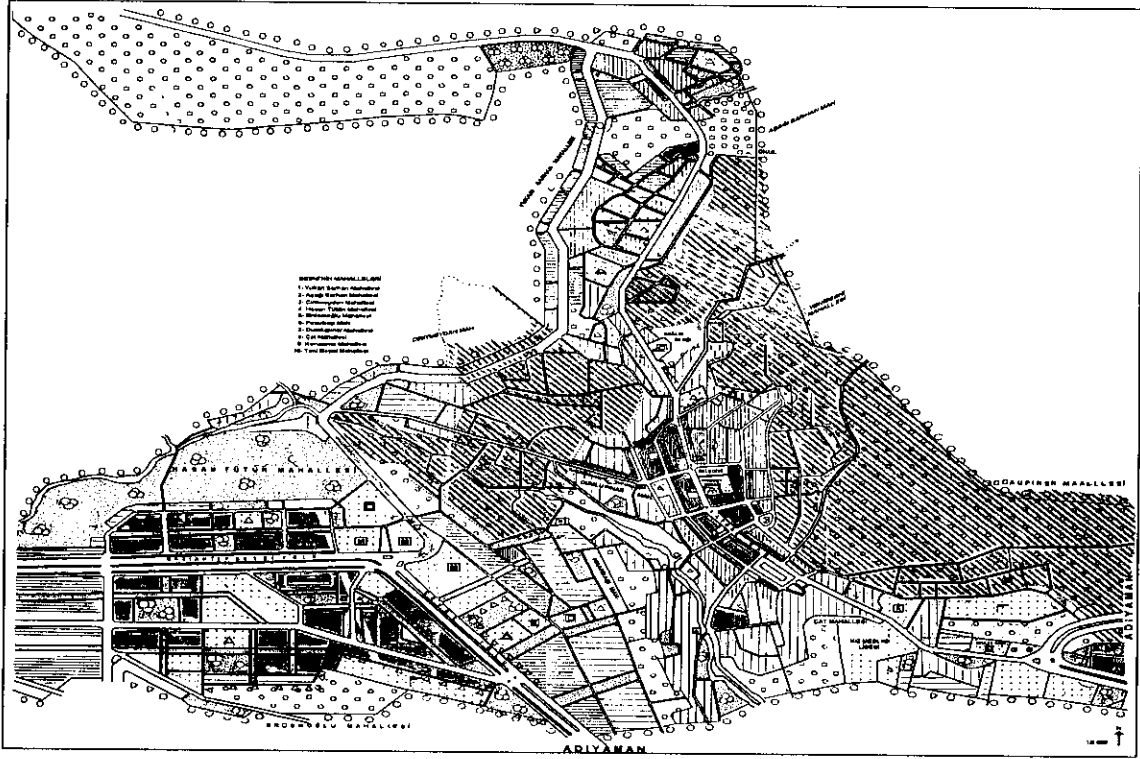
Osmanlı idaresine 1516 yılında Yavuz Sultan Selim döneminde geçen Besni, o sıralarda Maraş ve Zülkadiriye Eyaleti sınırları içerisinde bulunuyordu.

² Ali Sevim, Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi(Başlangıçtan 1086'ya Kadar), Ankara 1989, s.15; H.Dursun Yıldız, İslamiyet ve Türkler, İstanbul 1980, s.139; Mehmet Taştémir, Adıyaman (Behisni,Hıns-ı Mansur, Gerger, Kâhta)Sosyal ve İktisadi Tarihi,Ankara-1999, s.1.

³ Yusuf Halaçoğlu, "Adıyaman", TDVIA, V/377; Mehmet Taştémir, Adıyaman (Behisni,Hıns-ı Mansur, Gerger, Kâhta)Sosyal ve İktisadi Tarihi,Ankara-1999, s.1.

⁴ Osman Turan, Selçuklular Zamanında Büyük Türkiye Tarihi, İstanbul 1993, s.2-3.

⁵ Mehmet Taştémir,"Behisni",TDVIA, V/540-543.

Harita 2: Besni'nin Mahalleleri.

Map 2: The quarters of Besni.

Besni, 1530'a kadar Zülkadriye Eyaleti'ne bağlı sancak olarak kaldı. Yavuz, meşhur Mısır seferinde Besni'ye de uğradı. Bugün halen varlığını sürdüren tarihi Bağdat veya Murat yolu, o dönemde, Türk ordusu için döşenmişti.

Tac-ı Tevarih-i Ali Osmaniye'de, Besni kalesinin altın anahtarının Yavuz'a teslim edildiği ifade edilir⁶.

"Sultan Selim Han, ilk amacına uygun olarak doğu yönünden güneye sapıp Memlûkler üzerine yürüdü. Ayıntap(Antep), Malatya, Divriği, Besni ve Kal'at ür Rum alındıktan sonra meşhur "Bağdat Yolu"nu da döşetti.

Yavuz, Besni'nin ileri gelenlerinin arzusu üzerine Besni Garnizon Komutanlığı'na, henüz genç yaşta Ali Bey adlı bir subayı getirdi.

Besni, çevresine göre en kalabalık yerleşim yeri durumundadır. Stratejik konumu son derece önemli ve Halep'e direk döşeme yollarla bağlanmıştı. Öte yandan başta bakırcılık, deri, dokuma ve helvacılığa varan çok sayıda iş alanları, civardaki tüccarları Besni'ye çekiyordu. Bugünün ifadesiyle gelişmiş bir "sanayi" görünümündeydi.

Cami ve medreselerin peş peşe yapılışı, Halep'ten hususi olarak getirilen alimler, müspet ve dini konularda kültür seviyesini fevkalade yükseltmişlerdi. Ayrıca 1519'da Besni 15.750 nüfuslu bir yerdir.

Besni, konum olarak, Kurtuluş Savaşı çatışmasının içinde yer almadığından işgale uğramamıştır. Ancak, Antep ve Maraş savunmasında, bilinenden daha çok hizmetleri geçen bir şehir durumundaydı.

⁶ PAŞA, M.N., Netayic-ül Vukuat, Sayı 11, S.84.

Fransızların Antep ve Maraş'ı işgalleri, Besni'de de geniş yankılar uyandırır. İlçe Müf-tüsü başta olmak üzere, camilerde hutbe, vaaz ve nasihatlerle halkın savunma duyguları tah-ririk edilerek silah, cephane ve yiyecekler toplanır. Bunlar, Antep ve Maraş'a gönderilir⁷.

1954 yılında önce Besni-Adıyaman çekişmesini körükleyen vilayet olma yarışıdır. Nü-fus ve tarihi varlık açısından birçok üstünlükleri göze çarpan Besni'yle, gelişme yolundaki Adıyaman'ın vilayet çekişmeleri vatandaştan Millet Meclisi'ne taşan bir tartışma seyrini gün-deme getirir.

BESNİ'NİN COĞRAFI KONUMU

Besni, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin kuzey batısında bulunan Adıyaman iline bağlı Kahta'dan sonra ikinci büyük kentidir. Doğusunda Adıyaman, batısında Gölbaşı ilçesi, kuze-yinde Tut ilçesi, güneyinde Gaziantep ilinin Araban ilçesi, Güneybatısında Kahramanmaraş ilinin Pazarcık ilçesi, güneydoğusunda Fırat Nehri ile Şanlıurfa ilinin Halfeti ve Bozova ilçesi yer alır. İlçenin Yüzölçümü 1327 km², Yüksekliği 1050 metredir.

Kent daha önceleri, şimdiki bulunduğu yerin 5 km güneyinde Eski Besni kalesinin et-rafında ve uzun bir derenin iki yanında bulunuyordu. Yeri gelişmeye uygun olmadığı için; ayrıca derenin yağmur ve kar suları ile yükselerek evlerin su altında kaldığından dolayı, 1958-1965 yılları arasında yeri değiştirilerek, Çat deresinin yamaçlarına taşınmıştır.

Besni, idari yönden sekiz beldeye ayrılmıştır. Kent merkezinin doğusunda Şambayat, güneyinde Köseceli, Suvarlı, Kesmetepe ve Çakırhöyük (Keysun), Batıda Eskiköy, Güneyba-tıda Sarıyaprak ve Güneydoğuda ise Üçgöz beldeleri bulunmaktadır.

Besni'nin kuzey ve batı kesimi dağlık ve engebeldir. Güneyinde Kızıldağ (1510 m.) bulunmaktadır. Kuzeydoğu ve güneybatı istikametinde merkezi ikiye bölen çizginin kuzeyi dağlık olup, bir bölümü bağ ve bahçelik, bir bölümü ise kayalık ve ormanlık araziden oluşur. Bu çizginin güneyinde, hafif ve engebeli ovalık tarıma elverişli arazi bulunur. Gaziantep, Fırat nehri ve Göksu ırmağı arasında bulunan bu verimli araziye Keysun veya Yazı ovası adı verilmektedir.

Besni akarsu bakımından oldukça zengindir. En büyük akarsuyu, kuzey batıdan mer-kez sınırları içine girerek, Adıyaman ile arasındaki doğu sınırını çizip, Kızılın köyü civarında Fırat nehrinin kolu olan Göksu'dur. Doğu kesimindeki Akdere çayı Şambayat'ın güneyinden Göksu ile birleşir. Toklu köyü yakınlarından çıkan Değirmen Çayı (Sofraz çayı) ile Keysun civarından çıkan Tavaş ve Çövenek sularının birleşmesinden meydana gelen Keysun çayı, yine Kızılın civarından Göksu ile birleşir.

Besni'de 1971 yılında küçük bir sarsıntı olmuştur. Ayrıca 1986 yılında meydana gelen depremde, evlerde çatlaklar oluşmuştur.

Toprak kayması olayına, ilçe merkezinin kuzey ve doğu kesimlerinde daha çok rast-lanmaktadır. Özellikle kentin doğu kesimi tamamen heyelan bölgesi olarak tespit edilmiştir.

Suvarlı'nın batısında kalan kısım, Şambayat'ın kuzeyinde bir kısım alan ile Şambayat'ın güneyinde Göksu kıyısı orta aşım bölgesine dahildir.

⁷ ÖZALP, Y., "Mustafa Kemal ve Milli Mücadelenin İlk Zaferi" adlı eser.

Foto 2: Yeni Besni Yerleşiminden Bir Görünüm.

Photo 2: A view of new Besni settlement.

Besni kenti ile Şambayat arası ve Suvarlı'da geniş bir alan şiddetli aşımın bölgesine dahildir.

Besni'de Karasal ve Akdeniz iklimlerinin karışımı tipik bir iklim hüküm sürer. Kahta ve Gölbaşı'na göre yazları daha serin, kışları daha soğuktur. Kar, en çok Ocak ve Şubat aylarında yağar ve uzun süre yerde kalır. Kuzeyden sert rüzgârların esmesine Güney Doğu Toros Dağlarındaki Akdağ'ın tesiri büyüktür.

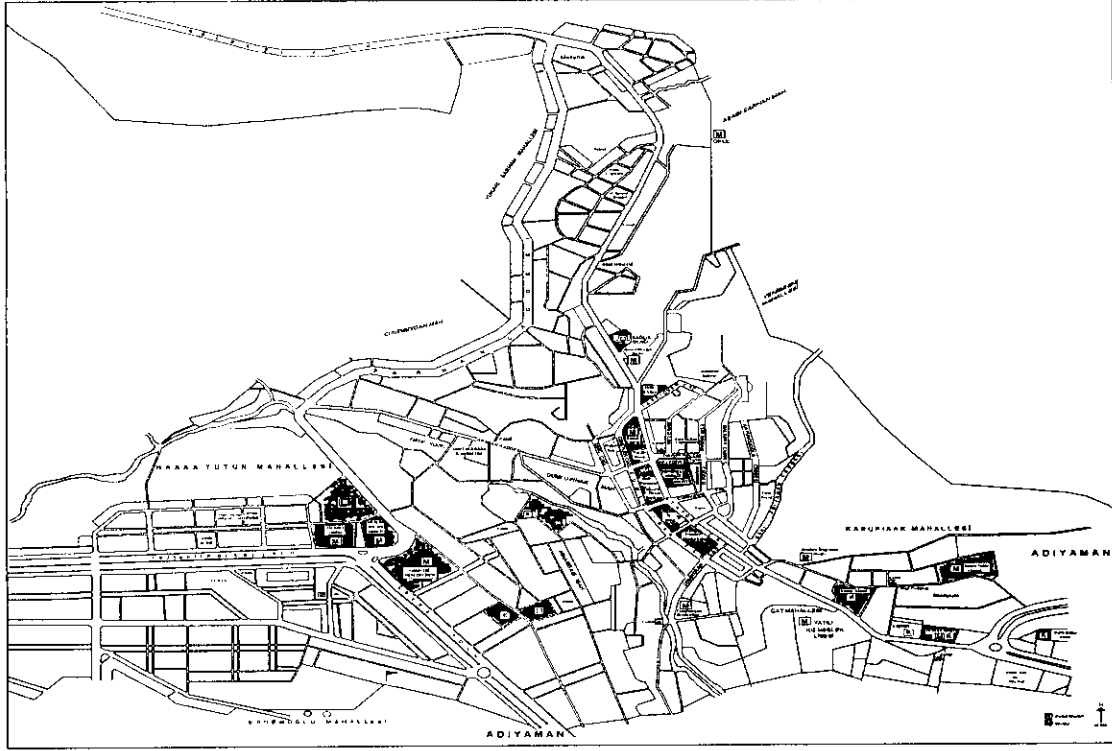
İklim, özellikle Antepfıstığı yetiştirilmesi için en ideal şartları taşır. Son yıllarda iki yılda bir ürün alınmakta olsa da ilçenin önemli dış satım ürünüdür. Ayrıca yazları fazla yağışa ihtiyaç duymayan ve Türkiye'de kendi ismini yapan bağcılık da halkın önemli gelir kaynağıdır. Son yıllarda bağcılıkta görülen hastalık nedeniyle büyük bir düşüş göstermiş olup, 2000 yılından itibaren Amerika aşısıyla yeni bağlar yetiştirilmektedir.

İklim, tahıl üretimi için de elverişlidir. Özellikle ilk sırada buğday üretimi gelmektedir. Ayrıca arpa, mercimek, nohut, tütün ve pamuk yeteri kadar üretilmektedir. Son yıllarda Adıyaman'ın ün yapmış olduğu kavun eskisi kadar olmasa da yetiştirilmektedir.

Kuzey ve batı kesiminde, dağlık ve engebeli alanlarda bağlar ve Antepfıstığı ağaçları bulunur. Ovalık kesimde otlakların az ve kısa boylu oluşu, hayvancılığı olumsuz yönde etkilemiştir. Küçükbaş hayvancılık ve hayvan ürünleri ilçeye yetecek kadardır. Fakat son yıllarda oldukça azalma baş göstermektedir.

Jeolojik ve topografik bakımından; Besni'nin kuzey ve batısıyla, güney ve doğusu arasında belli bir oluşum farkı vardır. Kuzey ve batı kısmı dağlık, engebeli ve dalgalı arazi yapısı gösterirken, doğu ve güney kısmı ise, küçük tepelikler ile bazı düzlüklerden oluşmuştur. İlçenin kayda değer önemli büyük dağları mevcut değildir. Ancak Körköyün, Yarımdağ, Emirhan ve Kuzdağı gibi yükseltisi fazla olmayan dağlar mevcuttur.

Geniş anlamda bir ovası olmayan, tepeler ve dağlar arasında vadilere ve düzlüklere bol rastlanmaktadır. Bunların en büyükleri, Keysun ve Yazı ovası adı ile bilinen düzlüklerdir. Öte yanda Gaziantep- Fırat ve Göksu arasında geniş bir düzlük bulunmaktadır. Buna, Sarıyaprak, Suvarlı ve Şambayat'ın bazı düzlüklerini de katmak gerekir.

*Harita 3: Besni'de Fonksiyonel Alanlar ve Caddeler.
Map 3: The functional streets and fields of Besni.*

BESNİ'NİN FONKSİYONEL ÖZELLİKLERİ

A Fonksiyonları

Besni'nin fonksiyon alanları 7 bölümde toplayarak inceleyebiliriz.

a) Oturma Alanları

Besni'nin ilk kuruluş yeri, bugünkü Su Gözü adıyla anılan Değirmen Çayı ile Besni Kalesi'nin bulunduğu alanlardı. Besni ilçesi şu anda bulunduğu yere 1958-1965 yılları arasında taşınmıştır. Tarihin ilk devirlerinden itibaren önemli ve müstahkem kalelerden birine sahip olan Besni, Bu kalenin Hitit Krallığının kurucusu Isena tarafından yapılmıştır. Şu an ayakta kalan mançınıklardır. Kalenin ilk onarılması 13. Yüzyılın sonlarında Memluk Hükümdarı Malik al Aşraf Kalavun zamanında (1293) yapılmıştır.

Kaleden itibaren bir halka şeklinde genişlemeye başlayan Besni(Behisni), XVI. asrın ilk yarısından itibaren Pazar yeri, çarşısı, küçük sanayii işletmeleri, idare binaları, ibadethaneleri, mektep ve muallim hanesiyle başta kadı olmak üzere askeri-mülki idarecilerin de mevcut olduğu bir şehir hüviyetini taşımaktadır. 1519-1560 yılları arasında Besni(Behisni) Kasabasında mevcut mahalleler kaydedilmiştir⁸.

⁸ Mehmet Taştemir, XVI.Yüzyılda Adıyaman (Behisni, Hüsn-ı Mansur, Gerger, Kâhta) Sosyal ve İktisadi Tarihi, Ankara-1999, s.29.

1519-1560 tarihleri arasında Besni merkez kasabası beş Müslim, bir gayrimüslim olmak üzere altı mahalleden oluşmaktadır.

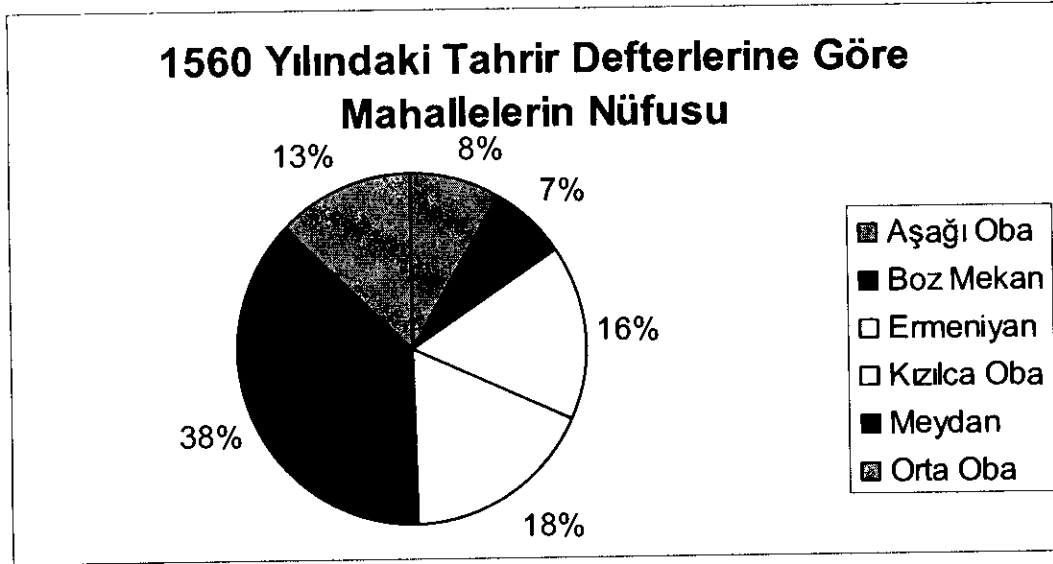

*Foto 3: Yumru Tepe Yamacındaki Yerleşiminden Bir Görünüm.
Photo 3: A view of Yumru Hill side settlement.*

**Tablo 1 : Besni(Behisni) Kasabası'ndaki Mahallelerdeki Nüfusların Toplam Nüfusa Oranları.
Table 1 : The ratio of Besni city's quarters to the total population.**

Besni Kasabası	1519 Yılı		1530 Yılı		1547 Yılı		1560 Yılı	
	Nüfus	T.N.O.	Nüfus	T.N.O.	Nüfus	T.N.O.	Nüfus	T.N.O.
Aşağı Oba	305	17.84	321	15.50	286	14.95	183	07.86
Boz Mekan	-	-	-	-	-	-	161	06.91
Ermeniyan	181	10.57	245	11.83	235	12.28	350	15.03
Kızılca Oba	379	22.15	436	21.06	438	22.89	398	17.09
Meydan	573	33.48	631	30.48	515	26.92	823	35.35
Orta Oba	273	15.96	338	16.32	268	14.00	282	12.11
Toplam Nüfus	1711	100	1971	-	1742	-	2186	-
Kale Görevlileri	-	-	99	04.78	171	08.93	142	06.09
Genel Toplam	1711	-	2070	100	1913	100	2328	100
Artış-Düşüş (%)	-	-	-	-12.84	-	-07.58	-	23.96

*T.N.O.= Toplam Nüfusa Oranı

Şekil 1: Besni Mahallelerinin 1560 Yılındaki Tahrir Defterlerine Göre Nüfusu.

Figure 1: The population Besni quarters with respect to 1560 records.

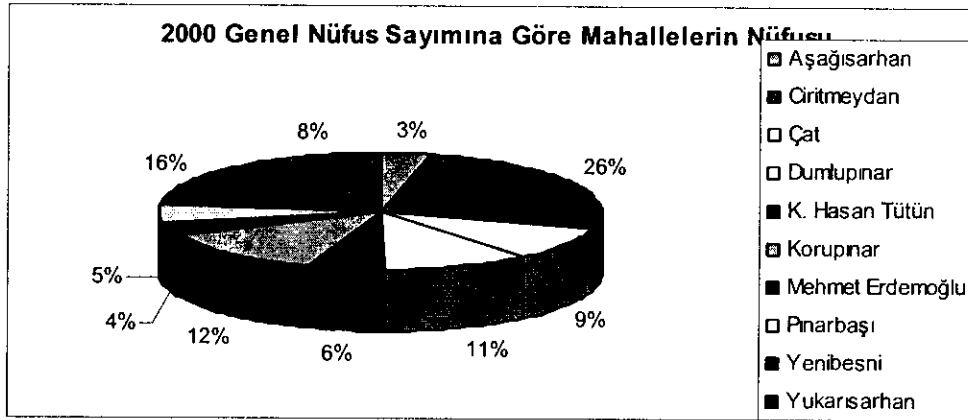
Tablo 2 : Besni'nin Mahallelerinin Nüfusu.

Table 2 : The population of Besni'si quarters.

Mahalle Adı	2000 Yılına Göre Nüfusu
Aşağısarhan	1246
Ciritmeydan	9382
Çat	3245
Dumlupınar	3879
Kaymakam Hasan Tütün	2076
Korupınar	4430
Mehmet Erdemoğlu	1355
Pınarbaşı	1802
Yenibesni	5558
Yukarısarhan	2825
Bilinmeyen	325

Kaynak: DIE. 2000 Genel Nüfus Sayımı.

1620 yılında 16.000 nüfusa sahip bir şehir olarak parlak bir geçmişe sahip Besni, Diyarbakır, Kahramanmaraş, Malatya ve Gaziantep illerine bağlı olarak idari yapısını sürdürmüş, 1954 yılında da Adıyaman iline bağlanmıştır. Fakat halen Adıyaman'ı halkı pek benimsemiş olacak ki çoğu yatırımını Gaziantep iline yapmaktadır.

Şekil 2: Besni Mahallelerinin 2000 Genel Nüfus Sayımına Göre Nüfusu.
Figure 2: 2000 census of Besni quarters population.

b) İş, Ticaret ve Sanayi Alanları

Besni fonksiyonu itibarıyla ilçe olması ve bundan dolayı çevre kırsal yerleşmelere merkez kurumu üstlenmesi nedeniyle ticari hayat canlıdır. İlçe halkının %65'i tarımla uğraşmakta olup, geçimlerinin büyük kısmını bunla sağlamaktadır.

İlçenin tarım ürünlerinin çeşitlilik arz ettiği bir yerleşim alanı olup, 1.327.000 dekar yüzölçümü bulunmaktadır. Bunun %54'ü tarım arazisi olarak kullanılmaktadır.

İlçede bulunan ticaret faaliyetlerinde Gerçek Gelir Mükellefleri 962, Basit Usul Mükellef sayısı 1281 olup, demek oluyor ki en fazla küçük esnaf ve iş yerleri hâkim olup; perakende ticaret canlıdır. Perakende ticaret iş yerlerinde ise ihtiyaca cevap veren bakkal, kasap gibi gıda maddelerine yönelik ticaret yerleri ile ayakkabı, manifatura, eczane gibi insanların periyodik ihtiyaçlarına cevap veren ticarethanelerin sayısal bakımdan fazlalık arz ettiği gözlenir. Ama bunun yanında beyaz eşya satan dükkânlar, inşaat malzemesi satan dükkânlar (boya, demir, çimento), mobilyacılar gibi uzun vadeli, inşaatlara cevap veren ticarethanelerin de sayıları fazladır. Ayrıca Besni'nin üzümü ve fıstığı meşhur olması nedeniyle ticaret bu yönde de canlıdır. Ayrıca 10 adet fabrika (Tablo 5) ve on adet petrol istasyonu, 30 adet dokuma tezgahı, 2 tuz fabrikası, 3 ekmek fabrikası mevcuttur.

Besni'de toptan ticaret sayısı normal bir şekilde gelişme göstermiştir. Bunlar ise daha çok tarımsal üretimin tahıl ile bağ dayalı olması ve ihtiyaç fazlası tahılı ve kuru üzümü büyük üretim merkezlerine pazarlayan zahireciler ile perakendeciler; ayrıca insanların günlük gıda ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik toptancılık yapan bakkal ve sebze-meyve komisyoncularıdır. Besni'nin Sebze çarşısı sabahları çok canlıdır. Çünkü Besni çok eskiden beri geçim kaynakları tarım, üzüm, fıstık ve hayvancılıktır. Tarım ürünlerin yanında pamuk, susam, tütün (kota sistemi nedeniyle Çelikhan ilçesi haricinde pek yetiştirilmemekte) ve buğday gibi sınai ürünlerin ziraatı yapılmaktadır. Ayrıca kavun eskisi gibi olmasa da yetiştirilmektedir.

1980'lerden önce tarım alanları yerüstü su kaynakları ile sulanabiliyordu. 1980'lerden sonra artezyen sayısının artması ile Keysun, Çomak ve Beşyol ovaları bu şekilde sulanmaktadır.

İlçede çarşı genellikle Atatürk Caddesinde yer almaktadır. Alışveriş merkezindeki faaliyetlerde bir gruplaşma meydana gelmemiştir. Ticarethaneler birbirleriyle karışık halde iç içe faaliyetlerini sürdürmektedir. Ticarethaneler mallarını Gaziantep ve İstanbul gibi illerden satın almaktadır. Satışlarını ise daha çok yerleşme dahilinde ve kırsal kesimlere yapmaktadır. İlçede haftalık olarak pazar yerleri de mevcuttur.

Tablo 3 : Besni Kenti Arazisinin kullanım Durumuna Göre Dağılımı.

Table 3 : The distribution of Besni city lands with respect to its usage.

Kullanım Durumu	Alan(%)	Alan(Dekar)
Tarla Arazisi	38	503.870
Bağ-Bahçe Arazisi	16	210.389
Mera	15	203.918
Koruluk-Orman Arazisi	15	197.270
Diğerleri	16	211.553
Toplam	100	1.327.000

Kaynak: Adıyaman İli 2002 Yılı Ekonomik ve Ticari Durum Raporu.

Tablo 4 : Besni kentindeki 2001 Yılına Göre Hayvan Sayısı.

Table 4 : The Animal population of Besni city (2001).

Cinsi	Sayısı	Cinsi	SAYISI
İnek Yerli	1 536	Katır	159
İnek Melez	2.924	Eşek	915
İnek Kültür	1.134	Arı Kovan(Kara)	315
Koyun	42.127	Arı Kovan(Feni)	2 400
Keçi	20.675	Tavuk-Horoz	55 000
At	812	Hindi-Kaz-Ördek	7 650

Kaynak: Adıyaman İli 2002 Yılı Ekonomik ve Ticari Durum Raporu.

Tablo 5 : Besni kentindeki 2002 Yılına Göre Sanayi İşletme Sayısı

Table 5 : The number of industrial enterprises of Besni city (2002).

İşletmenin Adı	Üretim Konusu	Teorik Kapasitesi	Filli Kapasitesi	İSTİHDAM
Mutlu Un Fabrikası	Un-Kepek	13.824	3.456	6
Güney İplik Sanayi	Halı İpliği	300 Ton /Yıl	90 Ton/Yıl	10
Coşkun Çırçır Fabrikası	Kütlü Pamuk İşleme	3.120 Ton/Yıl	2.652 Ton/Yıl	14
Aktaş Çırçır Fabrikası	Kütlü Pamuk İşleme	1.320 Ton/Yıl	1.320 Ton/Yıl	6
S.S.Kesmetepe Koop.	Kütlü Pamuk İşleme	3.600 Ton/Yıl	2.520 Ton/Yıl	29
Hacıimo Tekstil	Çırçır-Pres	3.600 Ton/Yıl	3.420 Ton/Yıl	11
Mehmanlı Tekstil	Çırçır-Pres	3.480 Ton/Yıl	2.610 Ton/Yıl	8
Ova Çırçır Fabrikası	Çırçır-Pres	2.640 Ton/Yıl	1.920 Ton/Yıl	7
Aktaş Çırçır Fabrikası	Çırçır-Pres	2.400 Ton/Yıl	1.920 Ton/Yıl	7
Betaş A.Ş.	İplik	3.000 Ton/Yıl	2.400 Ton/Yıl	420

Kaynak: Adıyaman İli 2002 Yılı Ekonomik ve Ticari Durum Raporu.

c) Eğitim Kültür Alanları

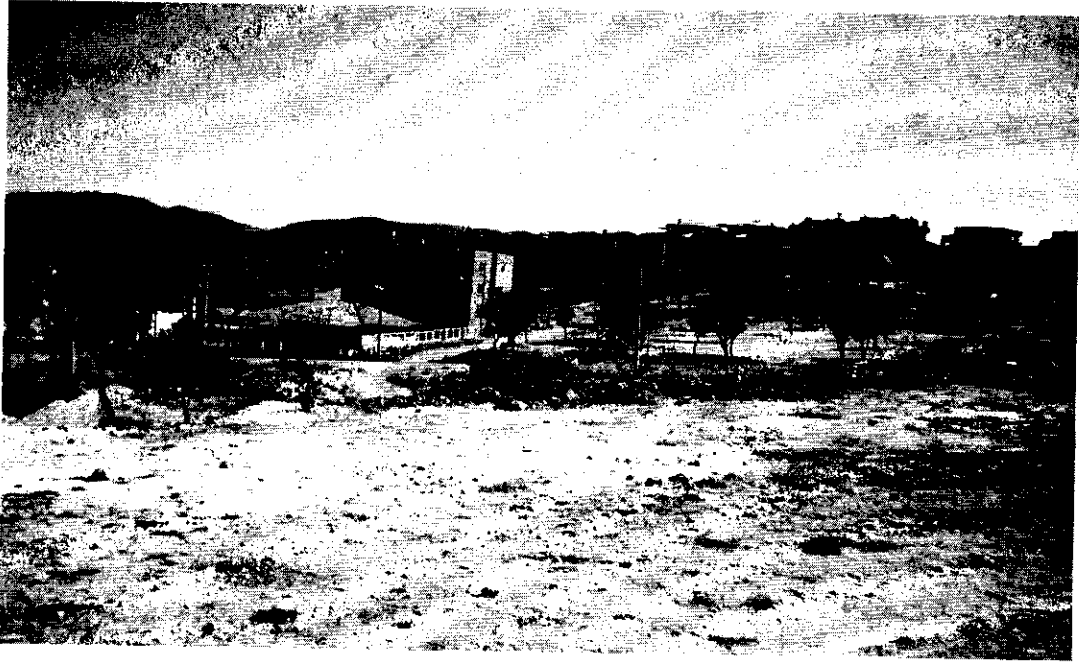
İlçede okuma yazma oranı %86'dır. İlçe merkezinde %95, kırsal alanda ise %75'dir. Erkek nüfus daha fazla okur yazar durumundadır. Bu farklılığın en önemli nedeni, yakın bir tarihe kadar eğitimde erkek-kız çocuklar arasındaki yapılan ayırımdır. İlçede şu anda 7 adet İlköğretim Okulu, 10 adet Lise, 3 adet Dershane, 1 adet Sürücü Kursu, 2 adet Mahalli Gazete ve 24 Ekim 1988 tarihinde Gaziantep Üniversitesine bağlı Besni Meslek Yüksek Okulu; ayrıca Kredi ve Yurtlar Kurumuna bağlı 500 öğrenci kapasiteli Servi-Mehmet Erdemoğlu kız ve erkek Yüksek Öğrenim Öğrenci Yurdu bulunmaktadır.

Besni'de ilköğretim ve lisede toplam 5762 öğrenci eğitim görmektedir. Ayrıca Halk Eğitim Merkezince 2002 yılı içerisinde çeşitli alanlarda (Giyim,Nakış,Bağlama, Halk Oyunları, Bilgisayar, Resim, Satranç) kurslar açılmış bu kurslardan 526 Kursiyer Belge almaya hak kazanmıştır. Ulusal Eğitime Destek Kampanyası kapsamında Okuma-Yazma kursları açılmış olup, toplam 46 kişi katılmış ve bunlardan 24 kişi Belge almaya hak kazanmıştır. Ayrıca bir kütüphanede mevcuttur.

Meslek Yüksek Okulu bünyesinde Bilgisayar Programcılığı, İşletme ve Muhasebe Bölümleri bulunmakta olup, 2004 yılına göre 136 erkek, 98 kız olmak üzere toplam 234 öğrenci öğrenim görmektedir.

Besni'de Kız Meslek Lisesi Pansiyonu, Endüstri Meslek Lisesi Pansiyonu, Ticaret Meslek Lisesi Pansiyonu, 75. Yıl Kemal Tabak Bölge İlköğretim Pansiyonu bulunmakta olup, toplam 985 öğrenci barınmaktadır. İlçede toplam 824 öğretmen görev yapmaktadır.

Çıraklık Eğitim Merkezi 1990-1991 yılında Endüstri Meslek Lisesi bünyesinde eğitime başlamış ve halen eğitime devam etmektedir. Açıldığından 2002 yılına kadar 410 adet Kalfalık, 391 adet Ustalık ve 199 adet Usta Öğreticilik belgesi verilmiştir. 2002-2003 Öğretim yılında 49 öğrenci öğrenim görmektedir.

*Foto 4: Dumlupınar Mahallesiindeki Liseden Bir Görünüm.
Photo 4: A view of a highschool in the Dumlupınar quarter.*

d) Sağlık Merkezleri

Çevre kırsal yerleşmeler için merkez konumunda yer alması nedeniyle sağlık hizmetleri ilçe merkezinde yoğunlaşmıştır. Besni Devlet Hastanesi 50 yataklı; ayrıca iki adet Sağlık Ocağı ile Verem Savaş Dispanseri bulunmaktadır. SSK'na ait bir dispanser faaliyet göstermektedir.

Tablo 6 : Besni kentindeki Bulunan Sağlık Personel Sayısı.

Table 6 : The number of health services personel of Besni city.

Unvan	Kadrolu	Sözleşmeli	Toplam
Uzman Hekim	9	2	11
Pratisyen Hekim	23	8	31
Diş Tabibi	4	1	5
Psikolog	-	1	1
Diyetisyen	-	1	1
Sağlık Memuru	14	6	20
Anestezi Teknisyeni	1	5	6
Acil Tıp Teknikeri	-	4	4
Röntgen Teknisyeni	2	5	7
Laburatuvarı Teknisyeni	5	5	10
Hemşire	30	31	61
Ebe	17	2	19
Çevre Sağlığı Teknisyeni	2	-	2
Toplam	107	71	178

İlçe merkezinde 1 ve 2 Nolu Sağlık Ocağı, Ana ve Çocuk Dispanseri, Verem Savaş Dispanseri, Halk Sağlık Laburatuvarı, SSK İl Müdürlüğüne bağlı SSK istasyonu, Özel Sağlık Polikliniği bulunmaktadır.

e) Park ve Bahçeler

Besni'de belediye tarafından kurulan başlıca park alanları Atatürk Caddesi, Besni-Gaziantep Çevre Yolu kısmında yoğunlaşmıştır. En önemlileri Culfa, Üzümlü, Deliklikaya park ve dinlenme alanlarıdır. Ayrıca iki adet halı saha, 1 adet yüzme havuzu, iki adet basketbol, iki adet voleybol sahası ve bir adet tenis kortu bulunmaktadır.

Besni'nin en önemli dinlenme alanı ise Değirmen Çayı (Su Gözü) (Foto 1)'dir. 1992 yılında Mesire alanı olarak 650 dönümlük doğal ormanlık alan uygulama safhasındadır.

Ayrıca mesire alanları Sofraz Çayı, Tilek Köyü orman alanı, Bedirse Koruluğu, Cennet vadisi, Tavaş gibi. Park alanların ise Atatürk Caddesinde toplanmasının nedeni ise bütün resmi kurum ve kuruluşların bu cadde de bulunmasındadır.

f) Resmî ve İdarî Binalar

Atatürk Caddesinde; Kaymakamlık (Nüfus Müdürlüğü, Mal Müdürlüğü), Belediye, Adliye (Kadastro Müdürlüğü), Emniyet Müdürlüğü, Halk Eğitim, Sağlık Ocağı, Devlet Hastanesi, Telekom, Tarım Kredi Kooperatifi, Türkiye İş Bankası, Türkiye Halk Bankası ve T.C.Ziraat Bankası bulunmaktadır. Zübeyde Hanım Caddesinde İlçe Tarım Müdürlüğü, Jandarma, Özel İdare-Kaymakamlık Lojmanları bulunmaktadır.

B İlçe Nüfusunun Tarihçesi ve Bugünü

Besni, çevrenin en eski tarihi yerleşim yeri olarak birkaç yönde farklılık gösteren de-
ğerlere sahiptir.

M.Ö. 5000 yılına uzanan bir geçmişin, Anadolu'da az örnekleri vardır. Böylesine eski
bir yerin nüfus gelişimi de aynı ölçüde incelenmeye değer bir yapı gösterir. Besni nüfusunun
tarihçesi hakkında en eski ve en inanılır kaynak olarak Osmanlı Sayım Defterleri gösteril-
mektedir.

Osmanlı Sayım Defterleri'nde 1519- 1560 yılları arasında, Besni Nüfusu Tablo-7'deki
gibi bir yoğunluk gösterir.

Tablo 7 : 119-1960 yılları arasındaki hane ve nüfus sayımı.

Table 7 : *The population and the number of houses between 1519 and 1960 years.*

Yıllar	Müslüman Nüfusu		Ermeni Nüfusu		Toplam
	Hane	Bekar	Hane	Bekar	
1519	275	70	35	10	16 750
1524	400	10	46	-	11 966
1530	400	10	46	-	11 966
1547	283	73	71	-	53 625
1560	344	107	74	-	64 950

Bu nüfus, Kızılcaoba, Ortaoba, Aşağıoba, Meydan Mahallesi ve Bozum-Gah
(Bozmekan) mahallelerinde oturuyorlardı. Bedirse'de ise, kısmi evler vardı. Söz konusu ma-
hallelerin beşi Müslüman, birisi de Ermeni idi.

16. yüz yılda Besni'ye Keysun, Artıç, Erkenek (Doğanşehir'e bağlı Belde), Subadra ve
bugün ilçe olan Gölbaşı bağlıydı.

Keysun 18, Erkenek 35 ve Subadra 31 hanede oluşmaktaydı. 17. yüz yılda Besni kale-
sinde daha çok Ermeniler yaşamaktaydı. Aynı zamanda kalenin bakımını üstlendikleri için
"Avarız" (Olağan üstü durumlarda alınan vergi) dan muaf tutulmaktaydılar. Mamuret-ül
Aziz Salnamesi'nde aynı yıllarda Besni nüfusu şöyle anlatılır: "İlçede 8320 hane, 15265 Müs-
lüman ve 748 başka dine mensup kişi yaşamaktaydı."

Şemseddin Sami, Kamus-ül Âlam'da ise, Besni nüfusunun "12 000" kişi diye bahseder.
Bu rakamın köylerle birlikte 32 000 olduğunu, Ermenilerin 1150 civarında olduğunu yazar.

Konuya ışık tutacak başka bir kaynakta, 1891 yılında Paris'te yayınlanan La Turguie
d'Asie adlı eserin yazarı Papaz Vital Cuinet ise, Müslümanlar 30 929 ve Ermeniler 2829,
Toplam 33 258'dir. O yıllarda Besni'ye bağlı Pelveri, Belviran, Erkenek ve Tut adlı köylerin
500 civarında nüfusa sahip yerler, 300 kadar da daha az nüfuslu köylerden bahseder.

1985 nüfus sayımına göre ilçenin toplam nüfusu 84384 olup, bunun 18 260'u ilçe mer-
kezinde yaşamaktadır. Yüzölçümü 1327 km² olan ilçenin nüfus yoğunluğu 53 olarak hesap-
lanmıştır. İlçede yaşayan vatandaşların büyük bir kısmı sanayi ve ekonomisi gelişmiş bulunan
İstanbul, Mersin, Gaziantep, Adana, Uşak, Ankara, İzmir ve Eskişehir'e göç etmişlerdir.

1985 yılına göre 5 bucak, 63 köy ve 78 tane mezra ile birlikte toplam 146 yerleşim bi-
rimi, 1990 yılına göre 5 bucak, 55 köy ve 67 mezra ile birlikte toplam 127 yerleşim birimi,
2000 yılına göre 8 bucak, 52 köy ve 61 mezra ile birlikte toplam 121 yerleşim biriminde
oluşmaktadır.

Tablo 8 : Yıllara göre merkez ile köylerin toplam nüfusu.

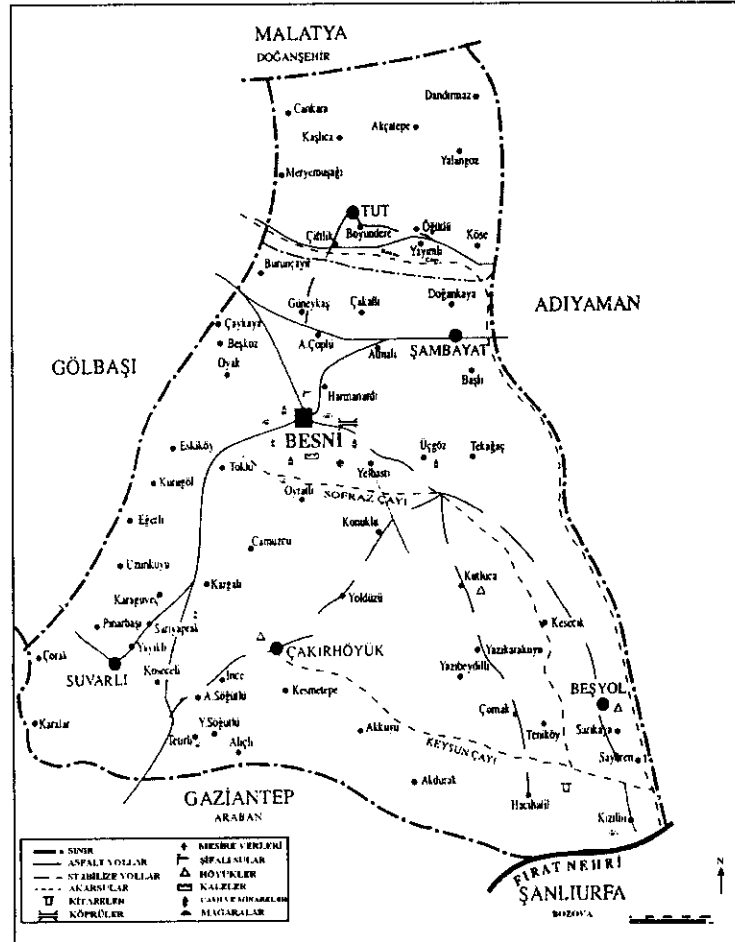
Table 8 : The total population of villages and city centers chronologically.

Yıllar	İlçe Merkezinin Nüfusu	Köylerin Nüfusu	Toplam
1960	11 194	44 069	55 263
1965	11 625	47 117	58 742
1970	12 025	51 047	63 072
1975	16 313	55 688	72 001
1980	15 576	57 130	72 963
1985	18 260	66 127	84 387
1990	26 076	62 455	88 531
2000	36 123	72 544	108 667

Nüfus bakımından Adıyaman ilinin merkez ilçesi ile Kahta'dan sonra gelmektedir. Besni ilçesinin Çakırhöyük, Suvarlı, Şambayat, Kesmetepe, Eskiköy, Sarıyaprak, Köseceli ve Üçgöz beldelerinde de belediye teşkilatı mevcuttur.

2001 yılına göre toplam bina sayısı 4254, Daire sayısı ise 5958 dir (DİE.2001 yılına göre).

Sonuç olarak, ilçenin sosyal ve ekonomik bağları yeterli bir düzeye çıkarıldığı takdirde, nüfusu daha fazla artış gösterecektir. Şu anda en fazla Adıyamanlı olarak sanayi ile uğraşan şahısların çoğunluğu bu ilçeye aittir.

Map 4: Border of Besni
Harita 4: Besni'nin Sınırları

SONUÇ VE ÖNERİLER

Besni ilçesi 1954 yılında itibaren Adıyaman ilinin ilçesidir. Yerleşme yeri bakımından çok şansızdır. Rivayetlere göre daha önce yedi defa yer değiştirmiştir⁹. 1958-1965 yılları arasında son defa yer değiştirerek bugünkü yerine kurulan Besni'nin, yeni yerinin de bir bölümünün coğrafi bakımından heyelanlı alan olması şanssızlığının devam ettiğini göstermektedir.

1530 yılına kadar Hısn-ı Mansur (Adıyaman), Gerger, Behisni (Besni) ve Kahta kazaları, bu yıldan itibaren Vilâhiyet-i Rûm-ı Hadis dahilinde olan Malatya Sancağı'na bağlı kazalar arasında yer almıştır.

Turizm bakımından Besni Kalesi, Kızılcıoba Camii, Değirmen Çayı ve Tarihi Mağaralar, Göksu Köprüsü (Kızılın Köprüsü), Kurşunlu Camii (Külhanönü camii) ve Dikili Taş gibi zengin tarihi eserlere sahip olan ilçede turistik dinlenme alanları da bulunmaktadır.

Besni'de çayların çok olması nedeniyle mesire yerleri, çay bahçeleri ve dinlenme tesisleri faaliyet göstermektedir.

İlçede ekonomik genelde sanayi, tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Daha çok hububat tarımı önde gelir ve ekilebilen arazinin %38'ini kapsar. 1980 yılına kadar en çok bağcılık yapılmaktaydı. Daha sonra filokseranın yaygınlaşmasıyla bağcılık bitmiş bir hale gelmiştir. 2000 yılında sonra bağcılık Amerikan aşılı asmalar yetiştirilmeye başlamıştır. Hayvancılık gün geçtikçe azalma göstermektedir.

Besni'nin sanayisi daha çok küçük el sanatları, atölyeler, iplik fabrikaları, petrol istasyonları ön plana çıkmıştır.

İlçe üzerinde karayolu ile Gaziantep iline gidilmesi nedeniyle, Besnilerin çoğunluğu alışverişini Gaziantep ilinde yapmaktadırlar.

Besni kenti bugün hiçbir kente görülmeyecek şekilde iki ayrı yerden yerleşimi mevcuttur. Bu nedenle Besni de büyük marketler işletime açılabilir. Besni'nin zenginleri genellikle yatırımlarını Gaziantep iline değil de bu kente yapmalıdır.

Besni'de Eğitim Fakültesi açılmalıdır. Çünkü halkı eğitime karşı çok duyarlı; ayrıca esnaf kesimi Meslek Yüksek Okulundan dolayı birkaç tane Fakültenin açılmasını istemektedir. Adıyaman'da bulunan Fakülte ve Meslek Yüksek Okulların en iyisi Besni Meslek Yüksek Okuludur.

Besni zenginliği ile Adıyaman şehrinden daha fazla gelişeceğinden dolayı şehir olmalıdır.

⁹ Mustafa Sucu, Adıyaman İli ve İlçeleri-2, Gaziantep-1992, s.58.

KAYNAKÇA

- DEMİR, E., Kahta'nın Kuruluşu, Gelişmesi ve Bugünkü Fonksiyonel Özellikleri, G.Ü.Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 24, Sayı 1(2004) 227-247.
- DEMİR, E., Adıyaman Ovasındaki Kır Yerleşmelerinde Mesken Tipleri, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı:39, 2002, s.55-78.
- DEMİR, E., Güneydoğu Anadolu Projisi'nin Ülke Ekonomisine Katkısı ve Bölge Yerleşim Alanlarına Etkisi, G.Ü.Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 24, Sayı 1(2003-3) 189-205.
- HALAÇOĞLU, Y., "Adıyaman", TDVIA, I/377; Mehmet Taştémir, Adıyaman (Behisni,Hıns-ı Mansur,Gerger,Kâhta)Sosyal ve İktisadi Tarihi,Ankara-1999, s.1.
- ÖZALP, Y., "Mustafa Kemal ve Milli Mücadelenin İlk Zaferi" adlı eser.
- PAŞA, M., N., Netayic-ül Vukuat, Sayı 11, S.84.
- SEVİM, A, Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi(Başlangıçtan 1086'ya Kadar), Ankara 1989, s.15; H.Dursun Yıldız, İslamiyet ve Türkler, İstanbul 1980, s.139; Mehmet Taştémir, Adıyaman (Behisni, Hıns-ı Mansur, Gerger, Kâhta) Sosyal ve İktisadi Tarihi, Ankara-1999, s.1.
- SUCU, M., Adıyaman İli ve İlçeleri-2,Gaziantep-1992, s.58.
- TAŞTEMİR, M., "Behisni",TDVIA, V/540-543.
- TAŞTEMİR, M., XVI.Yüzyılda Adıyaman (Behisni, Hıns-ı Mansur, Gerger, Kâhta) Sosyal ve İktisadi Tarihi, Ankara-1999, s.29-31.
- TURAN, O., Selçuklular Zamanında Büyük Türkiye Tarihi, İstanbul 1993, s.2-3.
- YINANÇ, M. H., "Behisni", İA, II/570-571.
- Adıyaman İli 2002 Yılı Ticari Durumu Raporu, 2003 Adıyaman.
- T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Yıllık İmalat Sanayii İstatistikleri, 2001.
- T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000 Genel Nüfus Sayımı.

[The page contains extremely faint and illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the document. No specific content can be transcribed.]